

VIII.

EMLÉKBESZÉD

KASSAI JÓZSEF LEV. TAG FELETT.

TARTOTTA

A' M. TUDÓS TÁRSASÁG' NAGY GYÜLÉSÉBEN, NOV. 24. 1842.

NAGY JÁNOS RT.

Számtalan a' pálya, mellyen a' hazafi hazája' boldogságát kisebb nagyobb arányban munkálhatja. És valamint a' természetben a' legpárányibb féreg sincs irány, és haszon nélkül, úgy a' hazának leggyávább tagja is képes valamicskét a' közjó' előmozdítására munkálni. Boldog pedig azon ország, hol minden polgár tehetségeivel egybehangzó ösvényen jár, mert ott semmi erő célját nem téveszti; ott minden kerék saját vágásában a' közjóra idves hatással forog; ott az egyes erők' helyes alkalmazása köz célra pontosulva, köz erőt fejt ki, és köz boldogságot terem.

Nemesnek születni, főkép a' nemesség' kiváltságos honában, szép szerencse, a' természet' kegyeletes ajándéka: de nem érdem; ellenben tények által nemesedni, a' nemesség' koszorúját izzó homlokkal kivívni, a' kiváltságnak szép jogaiba vérejtékes munka által jutni: tiszta érdem, fényes dísz, és talán szabad mondani, személyzett dicsőség. Boldog pedig azon haza, melly számos illy dicső férfiakkal ékeskedik, mert ott az eldődiek' magas erényeit az unokák' élő szobrai minden hideg márványnál szebben örökítik.

Jó hazafinak lenni, úgy látszik, magában nem érdem, hanem szoros kötelesség. De ha ki e' magas kötelességnek szentül megfelel,

annál inkább növekedik érdeme, minél nemesebb, minél tágasabb körre terjed hazafiúi ügyekezete; minél számosabban találtnak a' háladatlanok, kik e' legfölségesebb tartozást vagy hanyagul teljesítik, vagy épen elhenyélik. Annyival boldogabb pedig minden ország, mennyivel magasabb számban kevesbedik több személyre terjedése által a' hazafiúi érdem; mert ez csallhatatlan jele, hogy folyvást nagyobb mértékben szaporodik a' jó hazafiak' száma.

Tehát a' polgárokbán idomosan kifejtett, és helyesen irányzott testi 's lelki erő, az erény és tett által nemes férfiak' növekedő száma, a' haza iránti tartozás' hiv teljesítőinek folytonos szaporodása: e' földi mennyet termő ritka háromság a' honi boldogabb létnek legbiztosabb bélyege, a' józan haladásnak legszebb tüköre minden országban.

Olyan férfiú pedig, ki természet-adta lelki tehetségeit helyesen kifejtve, földi pályájával összehangzásba hozza; kit szorgalom', munka', és izzadás' borostyánya ékesít; ki egyedül hazájának élve, ereje, és köréhez képest nemzete' boldogságát munkálja: méltó a' köz tiszteletre, méltó, kinek emlékezete áldásban legyen, méltó, kinek példája tükörül az utókornak általadassék.

Illyennek mutatkozik sok tekintetben Kassai József elhunyt tagtársunk' életének képe; kinek hetvenöt éves földi pályája' szebb oldalait csak 'azok' előadása szerint festhetem, kik vele közelebb társalogtak, barátkoztak: nekem őt a' gondviselés csak mint író a' nyelvtudományi mezőn csupán elmeműveiből adta ismernem. Épen azért, ha a' derék férfiúnak emlékét ülve, benne késő unokáinak is követésre méltó példányt, melly e' nagy tekintetű gyülekezet' várakozásának megfelelően, állítani nem bírok: oka távol sem a' dicsőült' bokros érdemeinek fogytatkozásában, hanem az én tehetségem' parányiségében, és azon mostoha állásomban feneklik, melly személyemet a' tisztes öregtől e' földön elszigetelte, és a' szép léleknek érdemvirágait, mellyek fölött egyébiránt is a' szemérem' irigy fátyola lebegett, szemlátomást kísérni, oldala mellett szedni nem engedte.

Zemplén megyében, Tokaj' bájos vidékén, Bodrog folyó mellett Kisfaludon látá első napfényt Kassai 1767-ben. A' gondviselés őt tiszta magyar szülőkkel áldá meg, mi által jövő írói pályájának sikeres meg-

futására rövidebb utat nyert. Kisebb iskoláit Tokajban a' kegyes iskolai rend' atyáinál kezdette, Kassán dicséretesen végezte. Nevelési rendszerünk' egyik köz nyavalyája volt akkor is, mint ma, hogy ifjaink nem a' természeti hajlamokkal legjobban megegyező tanulmányokban neveltettek; hanem minden különbség nélkül a' kitünőbb tehetségek' irányára távol sem ügyelve csupa polyhistorokká képeztettek. Épen azért veszett el hajdan hazánkban sok lelki erő haszon nélkül, épen azért temettetik el ma is sok lángész kifejlés nélkül. Kassai e' tekintetben sok kortársánál szerencsésebb volt; mert ő a' magyar irodalom' halhatatlan fényű csillagában, Baróti Szabó Dávid jesuitában olly lelkes tanítóra talált, ki a' meleg vérű ifjunak tehetségi irányát bölcsen kitapogatta, és ahhoz képest benne a' honi nyelv' szeretetét korán lángra gyulasztotta. Kassay tudniillik természeti vonzalminál fogva nyelvbuvárokodásra termett, és igen szép foganattal munkált is e' pályán, még hasznosabban munkálendő, ha mindjárt ifjonta valamely nyelvtanító intézetben a' nyelvek' nyomozására képeztetnék. Most azonban József császár' rendszere mellett csak azt nyerte, hogy a' latin nyelven kívül németül is, és kortársaitól némiképen tótul megtanult.

Jobban kedvezett természeti tehetsége' kifejlésének az életnek nem, mellyet választott. Elvégezvén tudniillik ugyan Kassán a' philosophiát, Egerbe jött, hol őt folyamodására gróf Esterházy Károly, a' derék főpap, megyebeli növendéki közé sorolta, és a' fentebbi hittudományok' tanulása végett Pestre küldötte. Itt az ország' minden részéről, különösen pedig Tisza' mellékéről, és Erdélyből gyülekezett magyar ifjak' szép koronája drága nyelvünk iránti buzgalmát nevelte és tette fakasztotta, úgy hogy minden idejét, mellyet hivatali szoros kötelessége' teljesítésén túl meggazdálkodhatott, hazai nyelvünk' csinosítására, a' szók' eredetének kinyomozására, a' tájszók', és szólásmódok', a' különféle szóejtések' és hajlítások' gyűjtögetésére fordítaná. Itt azonfelül a' héber, és görög nyelvnek elemeivel is némiképen megismerkedett, ámbár azokban nagy haladást nem tett, és nyelvünk' természetének kitapogatására is azokkal, mint kell vala, nem élt.

Áldozó pappá szenteltetvén 1791-ben, azóta, mint anyaegyház', és haza' embere, mint nép' vezére, és oktatója Kassai magának élni megszűnt. És négy évig mint tarczali káplán, negyven esztendeig pedig

mint szerencsi plebános, személyéről egészen megfélekezve, egyedül híveinek boldogságát munkálta. Elhallgatom itt azon szép érdemeket, melyeket a' majd nem félszázados agg lelki pásztor, nyája fölött híven őrködve, ezt minden jóra buzgón oktatva, minden gonosztól férfiasan óva, gyűjtött: csupán írói munkálkodásaira kívánom a' nagytekintetű gyülekezet' figyelmét általvezetni.

Messze elterjedt előítélet uralkodott Kassai' idejekor hazánkban, és még ma sincs egészen kiirtva: miszerint a' született magyar magyarul tanulni szükségtelennek tartotta, és tartja; holott ki csak olvasni tanult is magyarul, és a' jelenkor' számos napi iratainak lapjait csak futva futja is keresztül: lehetetlen nem látnia ezen előítéletnek balságát, lehetetlen nem éreznie a' különbséget, mely a' köznépi, és irodalmi nyelv között valamint minden más nemzetnél, úgy nálunk is önkényt szemébe ötlük. A' magyar irodalmi nyelv tudniillik annál inkább különbözik a' nép' ajkán rebegő nyelvtől, minél szomorúabban érzik hazánk' míveltebb fiai is, hogy drága magyar nyelvünk honunkban még nem a' mívelt társaságok' nyelve; sőt még a' köz élet' nyilvános tanácskozásaiban sem emelkedett azon polczra, mellyen azt valahára látni mindnyáján óhajtva óhajtjuk. E' balitélettől Kassai még 1817-ben ment volt, midőn másokat is józanabb ösvényre vezérelni szándékozván, Négyesi báró Szepessy Ignác egri kanonok' bő kezű pártfogása alatt *ügyes szorgalommal szerkesztett magyar nyelvtanító könyvét* közre bocsátotta. A' töretlen uton elkövetett számos botlásai mellett is Kassai e' nyelvtanban: „*Magát egy gondolkozó, és nyelvét ismerő tudósnek mutatta*“ mint ezen ítéletet róla még 1820-ban egy a' magyar égen, és a' criticali pályán magasan csillogó férjfiu nyilván kimondotta ¹⁾. És ha a' kivívott önállás az író legférfiasabban jellemzi: úgy Kassai mint nyelvtanító a' férfias írók között méltán foglal helyet; mint ezt nyelvtanítója elleni észrevételekre kiadott *Tudományos visszatorlása*, és talán néhol igen is komoly hangon szóló *Barátságos és ügyes felelete* nyilván tanusítják ²⁾.

¹⁾ L. *Tudományos gyűjtemény*. 1820. *Magyar nyelvtanító könyv*, Sárospatakon, 1817.

²⁾ *Barátságos és ügyes felelet Miskolczon lakott Jobsterczer minorita ellen*. Kassán, 1818. — *Tudományos torlás az 1820-ki Tud. gyűjteményben*. II. köt. 102. l.

Még nyilvánosabb tanúja ennek egyéb kisebb értekezésein kívül¹⁾ másik nyelvmunkája, melyet ő „*Maga nemében első magyar diák szókönyv*-nek nevezett, és méltán; mert csak azért is megérdemli az első nevet, hogy benne a' szónyomozásnak eredeti példányai igen gyakran mutatkoznak, és minden sajátos különczködés, minden ferde származtatás mellett a' konkoly között sok tiszta buzaszem is vagyon; sőt számos szónak talpra esett fejtegetése, és kétségtelenül jó származtatása csupán Kassai' szókönyvében feltalálatos. Fő érdeme végre az e' nagy munkában önvallomása szerint ötven évig munkálkodott írónak a' táj-
szók', és tájshólások' leggondosabb összegyűjtésében, 's összehasonlításában, és azon rendithetlen állhatatosságban áll, mellyel azt parányi vagyonának föláldozásával is a' haza' oltárára szentelni iparkodott.

El nem hallgathatom itt azon keserű fájdalmat, melyet munkája miatt neki egy elmés tréfa okozott, de a' melly egy dicső emlékü hazafinak nagy lelke által édes örömmé olvadt. Az Uraniában „*Szókönyvbíró*“ czim alatt megjelent e' kis vereszet:

Posvaynak minapában

Monda Isten haragában:

Készíts szótárt, tákozd, ékezd;

De azt soha el ne végezd.

A' pécsi tanítók' egyik elméncze *Posvayt* olly ügyesen *Kassaira* változtatá, hogy a' hamisítás nem könnyen vehető észre, és bemutatá Kassainak, milly szomorú jóslatot hozott legyen Urania kéziratban levő szókönyvére. A' jó öreg, ki, mint vallá, életében csak akkor haragudott, mikor a' miskolczy barát a' critica' vas pálczájával illette nyelvtanát, most megilletődve felháborodik, fűnek, fának panaszkodik, és a' pécsi püspöknek is, ki őt öreg napjaiban szárnyai alá vette, szíve' szomorát feltárja. Báró Szepessy Ignác, ki minden örömét a' szomorúak' vigasztalásában találta, tüstént ezer ezüst forintot szentel a' bal jóslat' megczáfolására. Ki volt boldogabb Kassainál? — De Urania' jövendőlése mégis teljesült; a' szókönyv, jóllehet Szepessy később is áldozott, és

¹⁾ Szeremes városának leírása. — *Tud. Gyűjtemény.* 1820. VIII. köt. 51. l. — *Egy magyar fejedelmi pompás látogatás.* U. ott 1821. IV. köt. — *Melj* (pectus) szóról. *Hasznos mulatságok.* 1827.

szerzője évről évre háromszáz váltó forint párányi nyugpénzét is belé
 ölte, csupán négy csomóban S betűig jött napfényre. Pedig kár! mert
 Kassai' szókönyve az első *származtató*, *nyelvtanító*, és *criticai* szótár;
 ez a' nép' nyelvének valódi tárháza, hol feltalálhatja szavait a' székely,
 és baranyai, a' rábaközi, és tiszamenti, a' hegyaljai, és Dráva melléki
 magyar. Csalhatatlan érdeme továbbá Kassai' szótárának az is, hogy
 benne az állatok', növények', és ásványok' nevei rendesen előadatnak;
 hogy korcs szavainkról, kiaggott gyökereinkről 's a' hangzókról bőven
 értekeznek; hogy a' betűcserét, számos német, latin, és tót példával ki-
 mutatva gondosan följeleli, a' hason szókat a' föltett gyök alá írja, a'
 nyelv' nemzeti bélyegeit, a' sajátos szójárásokat, a' köz és ékes mondá-
 sokat kijegyzi.

E' nagy munkának kivitelében pedig Kassai fáradhatatlan volt.
 Ő tudniillik ülve és állva, írva, és olvasva, sőt még imádkozva és ál-
 modva is gyökerészett; 's azért igazán mondhatta magáról hogy: „*Ide-
 jének nagy részét nem henye lomhasággal, sem hiúságos játékokkal, sem
 dohos dohányzással, és szipákoló tobákolással, sem arany időt vesztő
 vadászattal, hanem hasznos magyarkodással tölté;*“ — szeretett ő a' pór-
 néppel társalogni, és így annak nyelvét magáévá tenni, 's talán innen
 magyarázható azon alrendű népszerűség, és üres szószaporítás, melly
 munkáin előmlik, és melly őt korának míveltebb írói fokára emelkedni
 nem engedte.

Különösségei közé tartozik, hogy a' német vezeték-, vagy mint
 Kassai maga mondá, *czó d o r* neveket magyarítani igen szerette; hogy a'
 mult időt sem beszédben sem írásban soha nem használta, azt parasz-
 tos szólásmódnak bélyegezvén; ha ki előtte rossz magyar szóval élt,
 vagy beszédben nyelvtani hibát követett el: tüstént „*ad emendam lin-
 guae*“ rövid perbe idézte. Szerencse tehát, hogy megyéink' teremeiben
 nem Kassaiak a' főügyvédek, mert az *ik*-es igék' rossz hajlítása, és a'
 visszahatva szenvedők' helytelen használása miatt olly gyakoriak lenné-
 nek a' tisztai perek, hogy az egyébiránt is hosszú, 's unalmas bevezetések
 által elraboltatni szokott drága időnek gyakorta igen nagy szűkét a' köz-
 jó' kárával kellene éreznünk. Ha mások fölött itélt Kassai, ítéleteiben
 úgy járt el, hogy még botlásai is tanulságosak. Kedvelte végre ő drága
 nyelvünkön kívül még a' fűvészetet is. E' végett a' Mecseket gyakran

összejárta, megfordult a' jelesebb orvosoknál, és a' kuruzsoló asszonyoknál, mindenütt a' füvek' nemeiről, neveiről, és hasznairól tudakozódván.

És ime! ezek röviden azon érdemek, mellyeket Kassai magának az utókor előtt, szemérem' sérelme nélkül is méltán követelhet. Így fejtett ki az ő természeti hajlama, a' nyelvtudományi pályán hazájának javára; így nemesedett ő tényekben, a' nemzeti nyelv körüli munkálkodásai által, így tett ő eleget saját körében a' hazafiúi szent kötelességnek, így nyilott benne a' hazaboldogító szép háromságnak egyik illatos virága, míg végre 1842-ben martius 15-kén épen születése' napján élete' hetvenötödik telt évében a' haza' szép virága elhervadt: de ennek hasznos gyümölcse fönmarada; és habár valaha a' magyar nemzet magyar lenni megszűnnék is: Kassay' szókönyvében a' magyar népnyelv enyészettől óva örökre fenmarad.